

ХАНС-ДИТЕР ДЪОПМАН (Берлин)

**МИТРОПОЛИТ ГРИГОРИЙ ЦАМБЛАК И НЕГОВОТО
ОТНОШЕНИЕ КЪМ РИМСКАТА ЦЪРКВА
НА КОНСТАНЦКИЯ СЪБОР**

Известният ученик на Търновската школа, киевският митрополит Григорий Цамблак, пристигнал на 18 или 19 февруари 1418 г. заедно с няколко православни епископи и свещеници от Западна Русия на Констанцкия събор.¹ Спорният въпрос, каква е била причината литовският княз Витовт да изпрати Григорий на събора, до днес остава неразрешен. Крал Сигизмунд, който по всяка вероятност се надявал на влизането на западноруското православно население в лоното на римската църква, почетно придружавал делегацията в града.

Имал ли е Цамблак склонност към унията? Обявил ли се е Цамблак на Констанцкия събор за уния с римската църква? По тези въпроси в научната литература има различни мнения. Споменавам само няколко примера.

В някои източни извори от XVI—XVII в. се прокарва представата, че Цамблак клонял към католицизма, след като на московски и на цариградски събори е бил низвергнат от сана и отлъчен.² Обаче, както правилно казва например А. И. Яцимирски, даже московският митрополит Фотий, непримирим противник и съперник на Цамблак, след като го низвергнал и отлъчил от църквата, не го обвинява в склонност към уния и към католичество.³

Предимно руски историци от XIX и XX в. характеризират Цамблак като верен православен архиерей. Привеждат Никоновия летопис, който разказва „будто бы он задал вопрос Витовту: зачем тот не в православии? И будто бы Витовт отвечал, что если Григорий поедет в Рим и оспорит там папу и всех мудрецов его, то он со всеми своими подданными обратится в православие.“⁴

¹ А. И. Яцимирский. Григорий Цамблак. СПб., 1904, с. 191.

² Пак там, с. 431.

³ Пак там, с. 433.

⁴ Русская летопись по Никонову списку. У, 70; С. М. Соловьев. История России. Кн. II. М., 1960, с. 576; Срв. Е. Голубинский. История русской

Черниговският архиепископ Филарет Гумилевски пише, че Цамблак на събора е бил съгласен да се води диспут за вярата, обаче отхвърлил искането източните християни да се подчиняват на папата.⁵

По подобен начин се изказва Е. Голубински.⁶ А С. М. Соловьев пише, „что собор разошелся, не начинавши совещания о соединении церквей“. Той казва, че Цамблак „остался верен православию“⁷. А. И. Яцимирски в монографията „Григорий Цамблак“ утвърждава, че Цамблак „ничем не высказал свою склонность к принятию унии“⁸. Даже А. В. Карташев, който дава „непохвальный отзыв о нравственном характере Григория Цамблака“, утвърждава, че „со всей решительностью историк обязан отклонить возводимое на этого митрополита обвинение в униатстве“⁹.

В западноевропейската и особено в немската литература съществуват и други мнения. В петия том на „Световна история“ от немския историк Ханс Хелмолт от първите години на нашето столетие четем: „Витовт изпратил Цамблака и епископи в Констанц, за да сключат унията, обаче това не беше възможно заради вътрешнокатолически разправии.“¹⁰ Почти същото писа наскоро и Готхолд Роде.¹¹

Както униатски писатели след Констанцкия събор, така и в наши дни някои католически историци, като например Адолф Циглер¹² и Аугуст Лайдл,¹³ твърдят, че Цамблак се стремил към уния.

В българската литература например Константин Мечев пише: „от трибуната на събора той апелира за обединяване на източната и западната църква“¹⁴. А за Велчо Велчев не е ясно „дали той е бил за обединяване на християните под върховенството на папата“¹⁵. Обаче българският църковен историк Иван Снегаров¹⁶ и мнозинството от днешните католически историци¹⁷ не споменават във връзка с унията за Цамблак. Католическият учен Алберт Аман навярно правилно сочи, че Цамблак е имал склонност към обединяване на църквите, обаче не в смисъла на католическите участници на събора или на полско-литовската власт.¹⁸

церкви. Т. I/II. с. 385; Д. Соколов. История разделения Русской митрополии. СПб., 1900, с. 76.

⁵ Geschichte der Kirche Rußlands von Philaret, weiland Erzbischof von Tschernigow. Bd. I. Frankfurt a. M., 1872, p. 273.

⁶ Е. Голубинский. Цит. съч., с. 385 и сл.

⁷ С. М. Соловьев. Цит. съч., с. 576.

⁸ А. И. Яцимирский. Цит. съч., с. 202.

⁹ А. В. Карташев. Очерки по истории русской церкви. Т. I. Париж, 1959, с. 35.

¹⁰ H. F. Helmolt. Weltgeschichte. Bd. 5. Leipzig/Wien, 1905, p. 495 f.

¹¹ G. Rhode. Geschichte Polens. Darmstadt, 1966, p. 139; Derselbe in: Lexikon für Theologie und Kirche. 2 Aufl. Bd. 10. Freiburg, 1965, p. 1197.

¹² A. Ziegler. Die Union des Konzils von Florenz in der russischen Kirche. Würzburg, 1938, p. 45.

¹³ A. Leidl. Die Einheit der Kirche auf den mittelalterlichen Konzilien. Paderborn, 1966, p. 17 f.

¹⁴ К. Мечев. Григорий Цамблак. С., 1969, с. 20.

¹⁵ История на българската литература. Т. I. С., 1962, с. 328.

¹⁶ И. Снегаров. Кратка история на съвременните православни църкви. Т. II. С., 1946.

¹⁷ W. de Vries. Rom und die Patriarchate des Ostens. Freiburg/München, 1963, p. 66 f.; J. Gill. Konstanz und Basel-Florenz. Mainz, 1967, p. 13.

¹⁸ A. Ammann. Abriß der ostslawischen Kirchengeschichte. Wien, 1950, p. 125 f. 136.

Тези разнообразни мнения не са така фундаментално противоречиви, както изглежда.

Някои неправилни мнения в западната литература зависят от погрешни описания на участници в събора или от незнание на православие то в онова време. Така например известният немски кардинал Йозеф Хефеле в своята „История на съборите“ утвърждава: на 19 февруари 1418 г. пристигнала в Констанц делегация, която изпратили византийският император и цариградският патриарх начело с киевския митрополит Григорий за преговори за уния.¹⁹ Същото намираме в книгата на Юлиан Пелес.²⁰ Хефеле се позовава на писмо от очевидеца на събора Гунцо де Цвала, а само се учудва на твърдението в същото писмо, че даже „турският император“ изпратил посланици за поробване под „император Сигизмунд“²¹. Очевидно Хафеле не знае, че не е невъзможно да стои начело на гръцката делегация митрополит, когото официално са анатемосали цариградските патриарси Евтимий II и Йосиф II.

Има и други грешки в литературата:

1. Въпреки че няколко отци на събора, може би даже крал Сигизмунд, желали обединяване на източната и западната църква, Констанцкият събор имал само задача да преодолява вътрешнокатолическата схизма.

2. Западни автори често споменават обобщително „гръцка“ делегация, а не различават различните православни делегации.

3. На Констанцкия събор само цариградските пратеници имали склонност към уния под върховенството на папата, понеже Византия трябвало да получи помощ против османското нападение.

4. Полско-литовските владетели желали църковна уния като израз на политическата и религиозната сплотеност на тяхната държава, за да предотвратят влияние от Московска Русия.²²

А как сам Цамблак се отнасял към унията?

1. В своя дневник за Констанцкия събор кардинал Филастре описва тържествената аудиенция в главната консистория на папата на 25 февруари и поздравителната реч на Григорий Цамблак пред папата, която прочел магистър на богословието Маврикий на латински език. В тази реч намираме ласкателни думи за папата като заместник на Христа и желание за църковна уния под върховенството на римския престол, но сключването на унията да стане на вселенски събор, където представители от двете страни да дебатира по проблемите на вярата.²³ В този текст е отбелязано желание за уния. Обаче трябва да кажем, че:

а) Няма славянски оригинал на речта. Има само латински текст. В този латински текст има католическа терминология. А Цамблак е бил православен богослов.

б) В дневника няма точен превод на речта. Не можем да изключим, че кардинал Филастре е възпроизвел в латинския текст съдържа-

¹⁹ K. J. Hefele. Conciliengeschichte. Bd. 7. Freiburg, 1874, p. 342 f.

²⁰ J. Pelesz. Geschichte der Union der ruthenischen Kirche mit Rom. Bd. I. Wien, 1878, p. 365.

²¹ Ibidem, p. 343.

²² В л. А р х а н г е л ь с к и й. Рассказы из истории западно-русской церкви. Изд. 3-е. Вильна, 1912, с. 21.

²³ H. Finke. Forschungen und Quellen zur Geschichte des Konstanzer Konzils. Paderborn, 1889, p. 238 ff.

нието на речта съкратено и може би частично по памет (cuius tenor talis est).²⁴

в) Думите върху първенството на папата в латинския текст се обясняват може би от следващия факт: три дни преди аудиенцията новият папа Мартин V официално е потвърдил в булата *Inter cunctas* от 22 февруари анатемата против Виклиф и Ян Хус. Това означава потвърждение на анатемата например по *Errores Ioannis Wyclif*: „37. . . nec Papa est proximus et immediatus vicarius Christi et Apostolorum.“ (D 1187), „41. Non est de necessitate salutis credere, Romanam Ecclesiam esse supremam inter alias ecclesias“ (D 1191) от VIII сесия на същия събор от 4 май 1415 г.²⁵

Немислимо е било противоречиво мнение в латинския превод на речта пред папата и в латинския текст в дневника на кардинал Филастре! Следователно в дневника има католическа интерпретация на речта, а едва ли са предадени точните мисли на Григорий Цамблак.

2. Обаче съществува друго съчинение, един славянски ръкопис в Сборника на Вилненската Публична Библиотека от XVI в., № 105 (199): „Слово похвалное отцам собравшимся в Констанце“. А. И. Яцимирски вероятно правилно казва, че автор е бил Григорий Цамблак.²⁶ Във втората част на Словото има апел към латинските и гръцките отци за църковно обединяване. Цамблак изяснява:

а) Трябва да има единство на църквите с техния глава, който не е папата, а Христос.

б) За да постигнат единство, двете страни трябва да изследват всички проблеми въз основа на догматите на древната неразделна църква.

в) Цамблак отхвърля подчинение под върховенството на папата. Той предлага диалог между католическата и православната църква на вселенски събор въз основа на християнската любов и при безусловно равноправие.

Следователно в своето Слово Цамблак поставя за основа на обединяване на църквите ясно фундаменталния принцип на православната еклезиология.

Тази позиция на Цамблак потвърждава и Пруската хроника от немския писател Линденблат. Той предава думи на Цамблак и на неговите свещеници, че те присъствуват на събора само по заповед на литовския княз Витовт и в никакъв случай не възнамеряват да се подчинят на римския престол.²⁷

Няколко католически съвременници и историци виждат в позицията на Цамблак съгласие с католическата позиция. Това се обяснява, смятам, от факта, че на Констанския събор преобладавала концепцията на „концилиаризъм“, а именно в ситуацията на схизмата в Западната църква от мнозинството от католически богослови в тогавашно време вселенският събор се оказвал най-върховен авторитет даже за римската църква. За-

²⁴ H. F i n k e. Op. cit., p. 71, 238.

²⁵ H. D e n z i n g e r, A. S c h ö n m e t z e r. *Enchiridion symbolorum definitionum et declarationum de rebus fidei et morum*. 23. Aufl. Freiburg, 1965, p. 319 f., 326 ff.

²⁶ А. И. Я ц и м и р с к и й. Цит. съч., с. 195 и сл., 209.

²⁷ Joh. Lindeblatt's Jahrbücher, hrsg. Voigt u. Schubert. Königsberg, 1823, p. 335.

това в тази ситуация изискването на Цамблак формално е било подобно на тогавашната тенденция на католическото богословие.

От това можем да заключим:

За разлика от византийските пратеници Григорий Цамблак е бил безкомпромисен. Той се е застъпвал за *обединяване* на църквите само въз основа на равноправие, а не за уния под римския престол.

Мисля, че в това отношение той е бил верен ученик на Патриарх Евтимий, на Търновската школа. Неслучайно в онези години той съчинил своето Похвално слово за Евтимий Търновски. След падането на българската столица в 1393 г. Григорий Цамблак познавал по-добре значението на църковната независимост за българския народ. Също така той съзнавал значението на църковната независимост за руското православно население в полско-литовската държава.